

Program i sažeci
Program és összefoglalók

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta
Mađarski institut u Zagrebu

HRVATSKO-UGARSKA NAGODBA: NASTANAK, PROVEDBA, POSLJEDICE.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP POVODOM
150. OBLJETNICE HRVATSKO-UGARSKE NAGODBE

Program i sažeci

Zagreb, 2018.

A Horvát Történettudományi Intézet
Az MTA BTK Történettudományi Intézet
és a Zágrábi Magyar Intézet

A HORVÁT-MAGYAR KIEGYEZÉS: LÉTREJÖTTE, MEGVALÓSÍTÁSA ÉS KÖVETKEZMÉNYEI.

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
A HORVÁT-MAGYAR KIEGYEZÉS 150. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Program és összefoglalók

Zágráb, 2018.

Nakladnik / Kiadó:

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet

Za nakladnika / Felelős kiadó:

Jasna Turkalj

Uredila / Szerkesztette:

Vlasta Švoger

Prijevod sažetaka / Az összegzéseket fordította:

Lea Kovács

Lektura sažetaka na hrvatskom jeziku / A horvát fordításokat lektorálta:

Gordana Malnar

Lektura sažetaka na mađarskom jeziku / A magyar fordításokat lektorálta :

Dinko Šokčević

Ilustracije na koricama / A borító ilusztrációi:

Naslovna stranica rukopisa Hrvatsko-ugarske nagodbe na hrvatskom i mađarskom jeziku / A Horvát-magyar kiegyezési törvény magyar és horvát változatának címlapjának kézírata.

Izvornike ustupili / Az eredetiről a felvételeket átadták:

Hrvatski državni arhiv, Zagreb / Horvát Állami Levéltár, Zágráb
Mađarski nacionalni arhiv, Budimpešta / Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest.
Snimila / A felvételt készítette: Czikkelyné Nagy Erika

Prijelom i tisak / Tördelés és nyomda:

Tiskara Zelina d.d., Sv. Ivan Zelina

Uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Ministarstva za vanjsku trgovinu i vanjske poslove Mađarske, Veleposlanstva Mađarske u Zagrebu i Instituta za povijest Mađarske akademije znanosti.

A Horvát Köztársaság Tudományügyi és Oktatási Minisztériuma, Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériuma, Magyarország Zágrábi Nagykövetsége és az MTA BTK Történettudományi Intézete támogatásával.

Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta
Balassi institut, Mađarski institut u Zagrebu

HRVATSKO-UGARSKA NAGODBA: NASTANAK, PROVEDBA, POSLJEDICE.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP POVODOM 150. OBLJETNICE
HRVATSKO-UGARSKE NAGODBE

Zlatna dvorana Hrvatskog instituta za povijest, Zagreb, 22. studeni 2018. godine

Program

9.00 Otvorenje znanstvenog skupa

9.15 – 11.00 I. radni dio znanstvenog skupa / Plenarna izlaganja

Predsjedatelji: Antal Molnár, Vlasta Švogler

Željko HOLJEVAC (Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet)

Dvije nagodbe – Austro-ugarska i Hrvatsko-ugarska – u vremenu i prostoru

Imre RESS (Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta)

Mogućnosti i ograničenja pri provođenju hrvatskih interesa u sustavu Nagodbe

Stjepan MATKOVIĆ (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Hrvatsko-ugarska nagodba u očima hrvatskih političkih stranaka

11.00 – 11.15 Rasprava

11.15 – 11.30 Stanka za kavu

11.30 – 13.15 II. radni dio znanstvenog skupa

Predsjedatelji: Dinko Šokčević, Jasna Turkalj

Róbert HERMANN (Vojnopovijesni institut i muzej, Budimpešta)

Od državopravne borbe do vojnog sukoba 1848.-49.

Arijana KOLAK BOŠNJAK (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Od predožujskih zahtjeva do Hrvatsko-ugarske nagodbe: djelovanje mađarona i unionista od 1841. do 1868. godine

Vlasta ŠVOGER (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Iza kulisa politike: Ignjat Brlić i Hrvatsko-ugarska nagodba

Ladislav HEKA (Sveučilište u Segedinu)

Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ministar i Ugarska (Zajednička) vlada

Ádám SCHWARCZWÖLDER, znanstveni asistent (Institut za povijest VERITAS, Budimpešta)

„U povjerljive političke svrhe“. Andrássyjeva vlada, Levin Rauch i slučaj 121 tisuće forinti

András CIEGER (Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta)

Prikaz hrvatsko-mađarske državne zajednice u ugarskoj javnosti nakon 1868. godine

13.15 – 13.30 Rasprava

13.30 – 14.30 Stanka za ručak

14.30 – 16.30 III. radni dio znanstvenog skupa

Predsjedatelji: Imre Ress, Željko Holjevac

Jasna TURKALJ (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Hrvatsko-ugarska nagodba u karikaturama pravaškoga lista Bič

Dinko ŠOKČEVIĆ (Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta)

Protivnik Hrvatsko-ugarske nagodbe Frigyes Pesty

Mariann NAGY (Sveučilište Reformirane crkve Gáspár Károli, Budimpešta)

Uspjeh ili neuspjeh? Gospodarska situacija Hrvatske i Slavonije u Habsburškom Carstvu 1868. – 1914.

Zdravka ZLODI (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Percepcija Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868. u kontekstu panslavenske ideje

Branko OSTAJMER (Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

Hrvatsko-ugarska nagodba u ideologiji Narodne stranke (1883.-1903.)

16.30 – 17.00 Završna rasprava i zatvaranje znanstvenog skupa

A Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb
Az MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest
és Balassi Intézet, Zágrábi Magyar Intézet

A HORVÁT-MAGYAR KIEGYEZÉS: LÉTREJÖTTE, MEGVALÓSÍTÁSA ÉS KÖVETKEZMÉNYEI.

NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
A HORVÁT-MAGYAR KIEGYEZÉS 150. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Horvát Történettudományi Intézet, Aranyterem, Zágráb, Opatička u. 10, 2018. november 22. 9 óra

Program

9.00 A tudományos konferencia megnyitása

9.15 – 11.00 A tudományos tanácskozás I. része / Vitaindító előadások

Levezető elnökök: Molnár Antal, Švoger Vlasta

HOLJEVAC Željko (Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara)

Két – az osztrák-magyar és a horvát-magyar – kiegyezés térben és időben

RESS Imre (MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest)

A nemzeti érdekérvényesítés lehetőségei és korlátai a horvát-magyar kiegyezés rendszerében

MATKOVIĆ Stjepan (Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb)

A horvát-magyar kiegyezés a horvát politikai pártok szemében

11.00 – 11.15 Vita

11.15 – 11.30 Kávészünet

11.30 – 13.15 A tudományos tanácskozás II. része

Levezető elnökök: Sokcevičs Dénes, Turkalj Jasna

HERMANN Róbert (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest)

Allamjogi konfliktusból fegyveres összecsapás: a horvát-magyar küzdelem 1848-49-ben

KOLAK BOŠNJAK Arijana (Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb)

A március előtti követelésektől a horvát-magyar kiegyezésig: a magyarónok és az unionisták tevékenysége 1841 és 1868 között

ŠVOGER Vlasta (Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb)

A politika kulisszája mögött: Brlić Ignjat és a horvát-magyar kiegyezés

HEKA László (Szegedi Tudományegyetem)

A horvát-szlavón miniszter és a (közös) magyar kormány

SCHWARCZWÖLDER Ádám, tudományos segédmunkatárs (VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest)

„Bizalmas politikai célokra”. Az Andrássy-kormány, Rauch Levin és a 121 ezer forint esete

CIEGER András (MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest)

A horvát-magyar államközösség reprezentációja a magyar nyilvánosságban 1868 után

13.15 – 13.30 Vita

13.30 – 14.30 Ebédészünet

14.30 – 16.30 A tudományos tanácskozás III. része

Levezető elnökök: Ress Imre, Holjevac Željko

TURKALJ Jasna (Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb)

A horvát-magyar kiegyezés és a kiegyezési rendszer a Bič (Ostor) című jogpárti lap karikatúráiban (1883-1885)

SOKCEVIČS Dénes (MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest)

Pesty Frigyes, a horvát-magyar kiegyezés ellenzője

NAGY Mariann (Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest)

Kudarcs vagy siker? Horvát-Szlavónország gazdasági helyzete a Habsburg birodalomban 1868-1914

ZLODI Zdravka (Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb)

Az 1868. évi horvát-magyar kiegyezés percepciója a pánszláv eszme kontextusában

OSTAJMER Branko (Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb)

A horvát-magyar kiegyezés a Néppárt ideológiájában (1883-1903)

16.30 – 17.00 Vita és a tudományos konferencia lezárása

SAŽECI

ÖSSZEGZÉSEK

dr. sc. Željko Holjevac, izv. prof.
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Dvije nagodbe – Austro-ugarska i Hrvatsko-ugarska – u vremenu i prostoru

Učinci političkoga zaokreta prema konceptu dvojne habsburške države nakon 1865. bili su nagodbom mađarskih prvaka s Dvorom 1867. odgovarajuće sankcionirani. Austro-ugarska nagodba, proizašla iz statusnih i drugih razlika između zapadnih i istočnih habsburških pokrajina od 16. stoljeća nadalje, bila je mnogo više kompromis između mađarskih želja i dvorske spremnosti za ustupke nego što je značila uspostavu zbiljske ravnoteže između Austrije i Ugarske. S druge strane, ona je predstavljala međašnu točku na prijelazu iz apsolutizma u ustavnost, a Hrvatsku, koja se još kolebala između Beča i Pešte, dovela je pred svršen čin. Nakon toga vlasti u Beču i Pešti učinile su sve da na vlast u Hrvatskoj dovedu pristaše hrvatsko-mađarske sloge da bi se osiguralo reguliranje odnosa između Zagreba i Pešte u interesu jedinstvenosti Zemalja Ugarske Krune i inauguriranoga dualizma u Monarhiji. Nakon Austro-ugarske nagodbe morala se sklopiti i Hrvatsko-ugarska nagodba jer je bilo potrebno završiti posao započet 1861. i time ujedno zaokružiti transformaciju države prema dualističkom modelu. Pritom je priroda odnosa između Beča i Pešte bila takva da je isključivala mogućnost da Hrvatska postane treći čimbenik u Monarhiji, ali nije isključivala minimum hrvatske autonomije. Bilo je samo pitanje hoće li unija Hrvatske s Ugarskom biti više „poštena” prema Hrvatskoj ili će više odgovarati „državnom jedinstvu” Zemalja Ugarske Krune u Austro-Ugarskoj. Hrvatsko-ugarska nagodba, sklopljena 1868. u okvirima zadanim Austro-ugarskom nagodbom, dala je Hrvatskoj ograničenu pokrajinsku autonomiju u okviru Zemalja Ugarske Krune koje su participirale u međunarodno-pravnom subjektivitetu Austro-Ugarske, ali samo kao cjelina, zbog čega Hrvatsko-ugarska nagodba nije imala međunarodnopravni značaj. Nagodba je bila sročena tako da je u njoj bilo elemenata hrvatske državnosti, ali samo na deklarativnoj razini, od čega u praksi nije bilo velike koristi. Istodobno su razlike između mađarskoga i hrvatskoga teksta nagodbenoga akta omogućavale različita tumačenja ugovornih prava i obveza, a usto se ustalila i politička praksa u kojoj je i hrvatska autonomija u dualizmu uvelike ovisila o politici (Budim)Pešte.

Dr. sc. Holjevac Željko, rendkívüli egyetemi tanár
Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara

Két – az osztrák-magyar és a horvát-magyar – kiegyezés térben és időben

A duális Habsburg állam létrejöttének irányába 1865 után bekövetkező politikai fordulatot a magyar előkelők és az uralkodói dinasztia közötti kiegyezés szentesítette. A nyugati (osztrák örökös tartományok) és a keleti (Magyar Királyság) Habsburg területek a 16. századi kezdetek óta sokban különböztek egymástól jogi, kulturális, gazdasági téren. Így az osztrák-magyar kiegyezés sokkal inkább tekinthető a magyar nemesség és a dinasztia elképzelései közötti kompromissumnak, mintsem hogy valódi egyensúlyt eredményezett volna Ausztria és Magyarország között. A kiegyezés határpontot jelentett az abszolutizmus és az alkotmányosság közötti átmenetben, míg a Bécs és Pest között ingadozó Horvátországot kész helyzet elé állította. Ezután a bécsi, valamint pesti hatóságok mindent elkövettek annak érdekében, hogy Horvátországban a horvát-magyar egyetértés pártfogóit tolják előtérbe, hogy a Zágráb és Pest közötti megfelelő viszonyt biztosítsák egyrészt a magyar korona országainak egysége, valamint a dualista államberendezkedés érdekében a Monarchiában. Az osztrák-magyar kiegyezés után azért kellett megkötni a horvát-magyar egyezményt is, mert be kellett fejezni az 1861-ben elkezdett munkát, az államnak a dualista modell szerinti átalakulását. Eközben Bécs és Pest viszonya olyan természetű volt, hogy kizárta Horvátország azon lehetőségét, hogy a Monarchia harmadik tényezőjévé váljon, de nem zárta ki a horvát autonómia minimumának megvalósulását. Csak az volt a kérdés, hogy Horvátország uniója Magyarországgal „tisztességes” lesz-e Horvátországgal szemben, vagy inkább a magyar korona országainak „állami egységének” felel meg az Osztrák-Magyar Monarchiában. Az 1868-ban, az osztrák-magyar kiegyezés által megadott jogi keretek között megkötött horvát-magyar kiegyezés korlátozott tartományi autonómiát biztosított Horvátországnak a magyar korona országai között, így részt kapott az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetközi jogi alanyiségében, de csak úgy, mint egység része. Azaz a horvát-magyar kiegyezés nem birt nemzetközi jogi jelleggel. A kiegyezés úgy lett megfogalmazva, hogy deklaratív módon meg voltak benne a horvát államiság elemei, ám ennek ekkor kézzel fogható haszna nem volt. Ugyanakkor, a kiegyezési aktus magyar és horvát szövege közötti eltérések különböző értelmezéseket tettek lehetővé a kiegyezési jogok és kötelezettségek tekintetében, és emellett az a politikai gyakorlat állandósult, amelyben a dualizmus alatti horvát autonómia nagyjából (Buda)Pest politikájának a függvénye volt.

dr. sc. Imre Ress

Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta

Mogućnosti i granice ostvarivanja nacionalnih interesa u sustavu hrvatsko-mađarske nagodbe

U historiografskom uvodu izlaganja uspoređuje se pojednostavnjen prikaz povijesti Habsburške Monarhije u engleskim i njemačkim sintezama objavljenima u prošlih pedeset godina o Hrvatsko-ugarskoj nagodbi, koju su autori većinom potkrepljivali izoliranom teorijskom analizom pravne građe. Međutim, novija istraživanja povijesti vlade pokazala su vladarevu aktivnu, premda ovisno o njegovoj životnoj dobi nimalo ujednačenu, arbitarsku ulogu u razvoju hrvatsko-ugarskoga odnosa, osobito u izboru banova. Glavni dio izlaganja prikazuje regrutaciju, mentalitet čelnika i službenika budimpeštanskih institucija propisanih nagodbenim zakonom (hrvatsko ministarstvo, hrvatski odjeli zajedničkih ministarstava, hrvatska parlamentarna frakcija) te problem jezično-emocionalnoga poistovjećivanja s političkim okruženjem. Za prikaz uzajamne ovisnosti u dualističkom sustavu izlaganje uspoređuje sudjelovanje mađarskih i hrvatskih stručnih službenika u bečkim austro-ugarskim te budimpeštanskim hrvatsko-ugarskim zajedničkim ministarstvima i komparatističkom analizom otkriva institucionalne mogućnosti i osobne uvjete utjecaja bečke mađarske, odnosno budimpeštanske hrvatske politike.

Dr. sc. Ress Imre

MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest

A nemzeti érdekérvényesítés lehetőségei és korlátai a horvát-magyar kiegyezés rendszerében

Az előadás historiográfiai bevezetője szembesíti a Habsburg Monarchia történetét az elmúlt félszázadban feldolgozó angol, német nyelvű szintézisek statikusan leegyszerűsítő ábrázolását a magyar-horvát kiegyezésről, amelyet a szerzők többnyire a joganyag elszigetelt elméleti analizésével támasztottak alá. Az újabb kormányzattörténeti kutatások viszont kimutatták az uralkodó aktív, bár életkorától függően korántsem egyenletes döntőbírói szerepét a horvát-magyar viszony alakításában, különösen a bánok személyének kiválasztásában. Az előadás súlyponti részét a kiegyezési törvényben előírányzott budapesti horvát intézmények (horvát minisztérium, a közös minisztériumok horvát ügyosztályai, a horvát parlamenti frakció) vezetőinek és hivatalnokainak rekrutációját, mentalitását, a politikai környezethez való nyelvi-érzelmi azonosulásának problémáját mutatja be. A dualizmus rendszerében érvényesülő kölcsönös függőségek érzékeltetésére az előadás párhuzamba állította a bécsi osztrák-magyar és budapesti magyar-horvát közös minisztériumokban való magyar és horvát szakhivatalnoki részesedést és komparatista vizsgálatnak vetette alá a bécsi magyar és a budapesti horvát politikai befolyásolás intézményi lehetőségeit és személyi feltételeit.

dr. sc. Stjepan Matković
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Hrvatsko-ugarska nagodba u očima hrvatskih političkih stranaka

U ovome izlaganju analizirat će se odnos hrvatskih političkih stranaka s područja Kraljevine Hrvatske i Slavonije prema Nagodbi, koji se smatra glavnim problemom funkcioniranja subdualističkoga mehanizma u sklopu Dvojne Monarhije (1868. – 1918.). Točnije rečeno, autor se bavi pristupom parlamentarnih stranaka prema ustavnoj strukturi, smatrajući da su one u svojim djelovanjima solidna podloga za određivanje dijagnoze o pedesetogodišnjem sustavu nagodbene ere, osobito u kontekstu onih političkih skupina koje su bile nositeljice otpora Nagodbi ili su u njoj vidjele sporne točke. U tom pogledu prati situaciju od obnove ustavnosti na početku šezdesetih godina 19. stoljeća, kada se otvorilo pitanje dogovora između ugarskoga parlamenta i habsburške dinastije i slijedom toga pojavilo pitanje popratnoga preuređenja hrvatsko-ugarskoga državnopravnog odnosa o kojemu su se izjašnjavali predstavnici tadašnjih stranaka, bolje rečeno stranaka u nastajanju, do raspada Austro-Ugarske Monarhije.

Dr. sc. Matković Stjepan
Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb

A horvát-magyar kiegyezés a horvát politikai pártok szemében

Előadásomban elemezni fogom a Horvát Királyság és Szlavónia területén működő horvát politikai pártoknak a kiegyezés iránti viszonyát, amely viszony a kettős monarchián (1868-1918) belüli szubdualista mechanizmus működésében az egyik fő problémát jelentette. Egészen pontosan az országgyűlési pártoknak az alkotmányos struktúra iránti hozzáállásával foglalkozom, és úgy vélem, hogy ezek működésükben szilárd alapot jelentenek a kiegyezés ötven éves rendszerének a megértésében, különösen azon politikai csoportok kontextusában, amelyek a kiegyezéssel szembeni ellenállás képviselői voltak, vagy éppen kritikusan álltak hozzá. Ebben az értelemben az előadás áttekinti a helyzetet az 1860-as évek elejétől, az alkotmányosság felújításától – amikor felmerült a magyar országgyűlés és a Habsburg-dinasztia közötti megegyezésnek a kérdése, majd ennek következtében felmerült a horvát-magyar államjogi viszony átrendezésének a kérdése – egészen az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig.

dr. sc. Róbert Hermann

Vojnopovijesni institut i muzej, Budimpešta

Od državno-pravne borbe do vojnoga sukoba 1848. godine

Ugarska je sredinom 19. stoljeća zajedno s Erdeljem i Vojnom krajinom imala oko deset milijuna stanovnika, od čega su samo četiri milijuna bili Mađari. Mađarski su političari od narodnosti jedino Hrvate priznavali za samostalnu naciju. Ostale su smatrali dijelom mađarske političke nacije.

U proljeće 1848. najvažniji zahtjev hrvatskih liberala bilo je ujedinjenje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Ugarskoga primorja i Hrvatske i Slavonske vojne krajine kao Trojedne Kraljevine, odnosno pravo komunikacije s mađarskim vlastima na hrvatskom jeziku. Usto su polagali pravo na međimurski okrug Zalske županije, u kojem su Hrvati imali većinu.

Novi vođa hrvatskoga narodnog pokreta barun Josip Jelačić, pukovnik, zatim general carsko-kraljevske vojske, koji je bio imenovan hrvatskim banom 23. ožujka, bio je čovjek dvorskih krugova, ali i hrvatski rodoljub. Ban je tako mislio da se hrvatski nacionalni program i opstanak Habsburškoga Carstva mogu uskladiti, ali oblik mađarske državnosti izborni u proljeće 1848. godine nije bilo moguće uskladiti ni s jednim od spomenutih ciljeva. Ovo izlaganje pruža pregled procesa tijekom kojega je državno-pravni sukob prerastao u oružanu borbu, koja je na kraju bila prvo poglavlje borbe na život i smrt između Ugarskoga Kraljevstva i Austrijskoga Carstva.

Dr. sc. Hermann Róbert

Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest

Államjogi konfliktusból fegyveres összecsapás: a horvát-magyar küzdelem 1848-49-ben

Magyarországnak a XIX. század közepén Erdéllyel és a Katonai Határőrvidékkel együtt mintegy tízmillió lakosa volt, s ebből csak négymillió volt magyar. A nemzetiségek közül a magyar politikusok többsége egyedül a horvátokat ismerte el önálló értelemben vett nemzetnek. A többieket a magyar politikai nemzet tagjának tartották. 1848 tavaszán a horvát liberálisok lényeges követelése volt Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és a Magyar Tengeremellék, illetve a horvát és szlavón határőrvidék Hárómegey Királyságként történő egyesítése, s a magyar hatóságokkal horvátul történő érintkezés joga. Emellett igényt formáltak a magyarországi Zala megye muraközi járására, amelyet nagyjából horvátok laktak. A horvát nemzeti mozgalom újdonsült vezetője, a március 23-án horvát bánná kinevezett Josip Jelačić báró, császári királyi ezredes, majd tábornok a bécsi udvari körök embere volt, de emellett horvát hazafi is. A bán úgy látta, a horvát nemzeti program és a Habsburg-birodalom fennmaradása összeegyeztethető egymással, az 1848 tavaszán kivívott önálló magyar államisággal viszont egyik sem. Az előadás azt a folyamatot tekinti át, ahogy az államjogi konfliktusból fegyveres összecsapássá lett, amely végül a Magyar Királyság és az Osztrák Császárság közötti élet-halál harc első fejezetét alkotta.

dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Od predožujskih zahtjeva do Hrvatsko-ugarske nagodbe: djelovanje mađarona i unionista od 1841. do 1868. godine

Horvatsko-vugerska stranka, osnovana početkom četrdesetih godina 19. stoljeća, na hrvatskoj je političkoj sceni zastupala čvrsti savez Trojedne Kraljevine s Ugarskom, a unutar njega vrlo skučenu autonomiju Hrvatske. Takvo stajalište utjecalo je, ali je ono bilo i rezultat stavova njezinih članova prema jezičnom pitanju, pitanju nacionalnoga identiteta i odnosa prema Monarhiji i vladaru. Godine 1848. članovi Horvatsko-vugerske stranke prestali su javno djelovati u Hrvatskoj, no u politički život zemlje vraćaju se nakon obnavljanja ustavnosti na početku šezdesetih godina 19. stoljeća. Okupljeni u Narodno-ustavnu stranku, tzv. unionisti tijekom šezdesetih godina oblikovat će svoje političko djelovanje oko ideje obnavljanja državno-pravnoga saveza Trojedne Kraljevine i Ugarske, no u promijenjenim političkim okolnostima njihove političke ideje iz četrdesetih godina 19. stoljeća bit će djelomično izmijenjene, ali djelomično ipak i baštinjene.

Dr. sc. Kolak Bošnjak Arijana
Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb

A március előtti követelésektől a horvát-magyar kiegyezésig: a magyarónok és az unionisták tevékenysége 1841 és 1868 között

Az 1840-es évek elején létrehozott Horvát-Magyar Párt (Horvatsko-vugerska stranka) a horvát politikai életben a Hárommegy Királyság és a Magyar Királyság erős szövetségét, azon belül pedig Horvátország nagyon szűkös autonómiáját pártolta. A párt magatartását nagyban befolyásolta a párttagok hozzáállása a nyelvi kérdéshez, illetve a nemzeti identitás, a Monarchia, illetve az uralkodó iránt. 1848 után a Horvát-Magyar Párt tagjai nem tevékenykedtek többé nyilvánosan Horvátországban, ám az 1860-as évek elején bekövetkezett alkotmányossági nyitás után visszakerültek az ország politikai életébe. Hozzájuk hasonló politikát folytatott az Alkotmányos Nemzeti Párt (Narodno-ustavna stranka), azaz az ún. unionisták, akik az 1860-as évek során a Hárommegy Királyság és Magyarország államjogi szövetségének felújítása érdekében alakították ki politikai tevékenységüket. Ehhez az 1840-as években kidolgozott politikai eszméik bizonyos részét a körülmények hatására megváltoztatták.

dr. sc. Vlasta Švogler
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Iza kulisa politike: Ignjat Brlić i Hrvatsko-ugarska nagodba

Na osnovi sačuvane korespondencije hrvatskih političara Ignjata i Andrije Torkvata Brlića i druge građe u izlaganju će se analizirati oblikovanje unionističke politike u Hrvatskoj iz perspektive jednoga od njezinih važnih aktera – Ignjata Brlića. Od sredine šezdesetih godina 19. stoljeća on se aktivno uključio u politički život. Realno pristupajući politici, uz potporu i savjete starijega brata Andrije Torkvata, Ignjat Brlić približava se slavonskoj unionističkoj aristokraciji i na županijskim skupštinama u Osijeku brani politiku sklapanja nagodbe s Mađarima. Tijekom 1866. i 1867. stupa u kontakt s nekim uglednim mađarskim političarima (Ferenc Deák, Károly Kerkapoly), koje informira o stajalištima hrvatskih unionista (umjerene struje, kojoj je sam pripadao), i pokušava pripremiti teren za sporazum s Mađarima. U tim kontaktima, kao i tijekom pregovora u Pešti kao član Hrvatskoga kraljevinskog odbora, polazi od članka 42. Hrvatskog sabora iz 1861. i nastoji osigurati što širu autonomiju Trojedne Kraljevine u sklopu državne zajednice s Ugarskom. Ta će ga nastojanja dovesti u prijem s većinom članova Odbora i poslije ga pretvoriti u jednoga od najoštrijih kritičara politike hrvatske unionističke vlade. Braneći hrvatske nacionalne interese, u pisanoj komunikaciji i javnim govorima pokazao je odlično poznavanje pravne tradicije europskih zemalja, na koju se u argumentaciji često pozivao.

Dr. sc. Švogler Vlasta
Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb

A politika kulisszája mögött: Brlić Ignjat és a horvát-magyar kiegyezés

Ignjat Brlić és Andrija Torkvat Brlić horvát politikusok megőrzött levelezésének és más egyéb anyagok alapján az előadásomban az unionista politika horvátországi alakulását fogom elemezni, annak egyik fontos résztvevője, Ignjat Brlić szempontjából. Ő az 1860-as évek közepétől kapcsolódott be aktívan a politikai életbe. Reálpolitikusként Andrija Torkvat bátyja támogatásával és tanácsaival Brlić közeledett a szlavóniai unionista arisztokráciához, és az Eszéken megtartott megyei gyűléseken erősen védelmezte a magyarokkal való kiegyezés politikáját. 1866 és 1867 során kapcsolatba lépett tekintélyes magyar politikusokkal (Deák Ferenc, Kerkapoly Károly), akiket tájékoztatott a horvát unionisták (a mérsékelt irányzat, amelynek ő is részese volt) álláspontjáról, és személyesen igyekezett előkészíteni a magyarokkal való kiegyezést. E kapcsolatok révén a Pesten zajló tárgyalások során, mint a horvát regnikoláris bizottság tagja, az 1861. évi horvát szabor 42. cikkéből kiindulva törekedett a Háromegy Királyság minél szélesebb körű autonómiájának biztosítására a Magyarországgal való államközösség keretében. Erőfeszítései során konfliktusba keveredett a bizottság többségével, amiért később a horvát unionista kormány politikájának az egyik legélesebb kritikusává vált. A horvát nemzeti érdekekért írásaiban és nyilvános beszédeiben egyaránt kiállt, érvelése során pedig számos esetben bebizonyította az európai országok jogtörténetének kiváló ismeretét.

dr. habil. Ladislav Heka
Sveučilište u Segedinu

Hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ministar i Ugarska (Zajednička) vlada

Hrvatsko-ugarskom nagodbom kao novina u hrvatskom i mađarskom javnom pravu uvedena je institucija hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga ministra bez lisnice kao imenovanoga člana Središnje vlade u Budimpešti s pravom odvjeta, koji je za svoj rad odgovarao Zajedničkom saboru. Taj je ministar zastupao interese Trojedne Kraljevine te je kao član Ministarskoga vijeća (Ugarske vlade, koja se u Nagodbi i poslijenagodbenim spisima katkada naziva „Središnjom”, a ponekad „Zajedničkom vladom”) bio veza između kralja i hrvatske Zemaljske vlade. Imenovao ga je kralj na prijedlog ugarskoga premijera i uz njegov supotpis. Ustrojstvo hrvatske Zemaljske vlade na temelju banova prijedloga i uz kraljevu privolu propisao je Hrvatski sabor zakonskim člankom 2. iz 1869. godine. Na čelu autonomne Zemaljske vlade stajao je ban odgovoran Saboru. Njega je imenovao kralj na prijedlog i uz supotpis zajedničkoga ugarskoga „ministarskog predsjednika”. K tome se od hrvatsko-slavonskoga ministra, kao člana ugarskog kabineta, očekivalo da zdušno zastupa vladinu politiku, što je on i činio dajući mišljenja o hrvatskim zakonima i drugim aktima, koje je Vlada zatim dostavljala kralju na potvrdu. Time su on, a preko njega i budimpeštanska vlada u biti kontrolirali rad Hrvatske vlade i Sabora. Sve je to rezultiralo sukobima nadležnosti između bana i ministra.

Dr. habil. Heka László
Szegedi Tudományegyetem

A horvát-szlavón miniszter és a (közös) magyar kormány

A horvát-magyar kiegyezés során – újdonságként a horvát és magyar közjogban – bevezették a horvát-szlavón-dalmát tárca nélküli miniszter intézményét, mint a budapesti központi kormány kinevezett tagját, aki munkájáért a közös országgyűlésnek felelt. E miniszter a Háromegy Királyság érdekeit képviselte, és – a kiegyezésben és a kiegyezés utáni iratokban olykor „központinak”, olykor „közös” kormánynak nevezett – magyar kormány Miniszteri Tanácsának tagjaként kapcsolattartóként működött a király és a horvát tartományi kormányzat között. E minisztert az uralkodó nevezte ki a magyar miniszterelnök javaslatára és társaláírásával.

A horvát tartományi kormány szerkezetét a bán javaslatára és a király hozzájárulásával a horvát szabor írta elő az 1869. évi 2. törvénycikk alapján. Az autonóm horvát tartomány élén a miniszteri rangú bán állt, aki a szabornak tartott felelősséggel. Őt pedig a király nevezte ki a közös magyar „miniszteri elnök” javaslatára. Ezen kívül a horvát-szlavón minisztertől, mint a kabinet tagjától, azt várták el, hogy hűségesen képviselje a kormány politikáját, amit meg is tett. Emellett véleményezte a horvát törvényeket és rendeleteket, amelyeket ezt követően a kormány továbbította a királyhoz. Ezzel ő, és rajta keresztül a budapesti kormány, valójában felügyelte a horvát kormány és szabor munkáját. Mindez illetékességi konfliktusokat eredményezett a bán és a miniszter között.

Ádám Schwarzwölder, znanstveni asistent
Institut za povijest VERITAS, Budimpešta

„U povjerljive političke svrhe”. **Andrássyjeva vlada, Levin Rauch i slučaj 121 tisuće forinti**

U trenutku sklapanja Nagodbe, u proljeće 1867., pitanje kako će Ugarska i Hrvatska urediti svoj državno-pravni odnos još je bilo otvoreno. Amblematski lik ugarske političke elite Ferenc Deák, koji pak nije bio ni na kakvu vodećem položaju, još je 1861. godine izjavio da pitanje ujedinjenja ili odcjepljenja ovisi o Hrvatskoj. Međutim, do 1867. politička se situacija promijenila iz korijena. Franjo Josip u lipnju te godine postavio je – na prijedlog Gyule Andrássyja – na čelo Hrvatske unionističkoga veleposjednika Levina Raucha isključivo da bi slomio narodni otpor i proveo hrvatsko-mađarski sporazum. Rauch je u javnu upravu namjestio svoje pristaše, zabranio oporbeni tisak, a na hrvatskim izborima u prosincu 1867. snažnim je pritiskom uspio namjestiti izbor Sabora s unionističkom većinom. U njegovu uspjehu važnu je ulogu igrala potpora Ugarske vlade. Andrássy je Rauchu poslao približno 138 tisuća forinti „u povjerljive političke svrhe”, a većina toga iznosa (121 tisuća forinti) potjecala je iz vladinih tajnih fondova. Iznos je imao cilj pokriti organizaciju nove hrvatske javne uprave, odnosno troškove koji nastanu tijekom hrvatskih izbora. Izlaganje pokušava prikazati tijek sudbine spomenutoga novčanog iznosa uz pomoć budimpeštanskih i bečkih izvora koji su do sada promicali pozornosti znanstvenika.

Schwarzwölder Ádám, tudományos segédmunkatárs
VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest

„Bizalmas politikai célokra” **Az Andrássy-kormány, Rauch Levin és a 121 ezer forint esete**

Akiegyezés megszületésekor, 1867 tavaszán még nyitott kérdés volt, hogy Magyarország és Horvátország miként fogja rendezni államjogi kapcsolatát. A magyar politikai elit emblematikus alakja, Deák Ferenc – aki viszont semmilyen formális vezetői pozíciót sem töltött be – 1861-ben még úgy nyilatkozott, hogy az egyesülés vagy az elszakadás kérdése Horvátországtól függ.

A politikai helyzet 1867-re azonban gyökeresen megváltozott. Az unionista nagybirtokos Levin Raucht – Andrássy Gyula javaslatára – 1867 júniusában Ferenc József kifejezetten azzal a céllal állította Horvátország élére, hogy letörje a nemzeti ellenállást és keresztülvigye a horvát–magyar megegyezést. Rauch saját embereit ültette a közigazgatásba, az ellenzéki sajtót betiltotta, az 1867. decemberi horvátországi választásokon pedig erős presszióval sikerült unionista többségű sabort választatnia.

Sikerében a magyar kormány támogatása fontos szerepet játszott. Andrássy mintegy 138 ezer forintot juttatott el Rauchhoz, „bizalmas politikai célokra”, az összeg döntő többségét (121 ezer forintot) titkos kormányzati pénzalapokból. Az összeg az új horvát közigazgatás megszervezését, valamint a horvátországi választások során felmerülő költségeket volt hivatva fedezni.

Az előadás a témában fellelhető, a kutatók figyelmét eddig elkerülő budapesti és bécsi források segítségével igyekszik bemutatni a fenti pénzüsszeg sorsának alakulását.

dr. sc. András Cieger

Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta

Prikaz hrvatsko-mađarske državne zajednice u ugarskoj javnosti nakon 1868. godine

U stručnoj se literaturi već smatra uvriježenim viđenjem da svaki politički sustav i vlada ima potrebu priče i rituale prikazivati simbolima koji daju legitimitet aktualnom političkom uređenju. Mitovi i rituali, koje primjenjuje i moderna politika, mogu imati istodobno konzervatorsku i obnoviteljsku snagu, tj. mogu učvrstiti vjeru u postojeći sustav, povećati lojalnost društva, no istodobno posjednicima vlasti dati punomoć u pogledu budućnosti. Ta smo pitanja u vezi s Austro-ugarskom nagodbom iz 1867. godine i dualizmom već ispitali. Ovim izlaganjem želimo u vezi s Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. godine dati kratak pregled načina samoreprezentacije novih političkih institucija u javnosti mađarskoga jezičnog izraza. Je li mađarska elita uopće nastojala tu novu javnopravnu konstrukciju prikazati simbolima?

Dr. sc. Cieger András

MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest

A horvát-magyar államközösség reprezentációja a magyar nyilvánosságban 1868 után

A szakirodalomban ma már elfogadott nézetnek számít, hogy minden politikai rendszernek és kormányzatnak szüksége van szimbólumokon keresztül megjelenített közösségformáló történetekre és rítusokra, amelyek legitimálják az éppen aktuális politikai berendezkedést. A modern politika által is alkalmazott mítoszoknak és szertartásoknak egyszerre lehet konzerváló és megújító erejük, azaz megerősíthetik a fennálló rendszerbe vetett hitet, növelhetik a társadalom lojalitását, de egyúttal a jövőre nézve is felhatalmazást biztosítanak a hatalom birtokosai számára. E kérdéseket az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés és a dualizmus kapcsán már volt módunk megvizsgálni. Előadásunkban ezúttal az 1868-ban létrejött horvát-magyar kiegyezés kapcsán szeretnénk röviden áttekinteni, hogy miként valósult meg az új politikai intézmények önreprezentációja a magyar nyelvű nyilvánosságban. Törekedett-e egyáltalán a magyar elit arra, hogy szimbólumok révén megjelenítse ezen új közjogi konstrukciót?

dr. sc. Jasna Turkalj
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Hrvatsko-ugarska nagodba i nagodbeni sustav u karikaturama pravaškoga lista *Bič* (1883. – 1885.)

Razmjerno kasno u odnosu na Zapadnu Europu, humorističko-satirički listovi kojima je politička karikatura neizostavan dio sadržaja pojavljuju se u Banskoj Hrvatskoj tek sredinom 19. stoljeća. Kao uzor hrvatskim humorističko-satiričkim listovima poslužili su prvenstveno austrijski i njemački humoristički časopisi koji su u to vrijeme kolali Hrvatskom, a moć humora i satire te u tom kontekstu i karikature kao sredstva prenošenja političke i ideološke poruke uočila je i među hrvatskim političkim strankama prihvatila jedino Stranka prava kao najradikalniji kritičar Hrvatsko-ugarske nagodbe i posljedica nagodbenoga sustava u Banskoj Hrvatskoj. Kao pogodan oblik za beskompromisno izražavanje kritičkih sudova o aktualnim političkim i društvenim pojavama i događajima te istaknutim osobama političkoga života, humorističko-satirički listovi postaju specifičnost pravaškoga novinstva u posljednja dva desetljeća 19. stoljeća. Uz priloge u prozi i stihovima, važnu ulogu imale su ilustracije i karikature oblikovane u duhu ideja Stranke prava, te je i intenzivniji utjecaj karikature na javno mišljenje u Banskoj Hrvatskoj u velikoj mjeri bio vezan upravo uz pravaške humorističke listove. Zanimljivošću sadržaja, ali i kvalitetom koja je bila na razini tadašnje srednjoeuropske produkcije, ističu se karikature objavljene u popularnom pravaškom listu za šalu i satiru *Bič*, koji je počeo izlaziti uoči imenovanja Khuen-Héderváryja hrvatskim banom. U 39 brojeva polumjesečnika *Bič* objavljeno je preko 50 karikatura, a u izlaganju će se analizirati i prezentirati likovni prilozi na temu Nagodbe, posljedica nagodbenoga sustava i njegovih glavnih protagonista.

Dr. sc. Turkalj Jasna
Horvát Történettudományi Intézet, Zágóráb

A horvát-magyar kiegyezés és a kiegyezési rendszer a *Bič (Ostor)* című jogpárti lap karikatúráiban (1883-1885)

A politikai kariktúrákat tartalmazó humorisztikus-szatirikus lapok Nyugat-Európához mérten viszonylag későn, csak a 19. század közepén jelentek meg Horvátországban. Ezen újságoknak elsősorban az – abban az időben Horvátországban keringő – ausztriai és németországi hasonló jellegű folyóiratok szolgáltak mintául. A humor és a szatíra, illetve ebben a kontextusban a politikai és ideológiai üzenet közvetítésének eszközeként képzelt karikatúrának az erejét egyedül a Jogpárt, a horvát-magyar kiegyezés legradikálisabb kritikusa ismerte fel és használta. Mint az aktuális politikai és társadalmi jelenségekről és eseményekről, valamint a politikai élet kimagasló személyeiről alkotott kritikus megítélések kompromisszum nélküli kinyilatkozásának a legalkalmasabb módja, a humorisztikus-szatirikus lapok a jogpárti újságírás specifikumává válnak a 19. század utolsó két évtizedében. A prózában és versben írt függelékek mellett, jelentős szerepet játszottak a jogpárti eszmék szellemében megalkotott illusztrációk és karikatúrák, így az utóbbiaknak a Horvátország közvéleményére gyakorolt erőteljes befolyása főleg éppen a jogpárti humorista lapokhoz kötődött. Érdekes tartalmukkal, illetve az akkori közép-európai szintet elérő minőségükkel kiemelkedtek a Khuen Héderváry horvát báni kinevezésének az előestjén megindított, népszerű jogpárti humorisztikus-szatirikus *Bič (Ostor)* című lapban közzétett karikatúrák. A kéthetente megjelenő újság 39 számában több, mint 50 karikatúra látott napvilágot, melyeket az előadás során elemzek és eközben bemutatom a horvát-magyar kiegyezés témakörében készült legfontosabb képeket.

dr. sc. Dinko Šokčević

Institut za povijest Mađarske akademije znanosti, Budimpešta

Protivnik Hrvatsko-ugarske nagodbe Frigyes Pesty

Frigyes Pesty (Temišvar, 1823. – Budimpešta, 1889.) bio je povjesničar i političar, zastupnik ugarskoga parlamenta u više mandata. Njegova znanstvena djelatnost ponajviše je bila posvećena istraživanju povijesnih toponima srednjovjekovnoga Ugarskoga Kraljevstva. Pestyjeva istraživanja donijela su golemu građu, koja je dijelom objavljena za njegova života, dijelom je ostala u rukopisu, a neki su dijelovi objavljeni nakon sto godina. Pesty je postao redovnim članom Mađarske akademije znanosti. Kao političar, zastupao je oporbu. Tijekom svojih povijesnih istraživanja naišao je na mnoštvo dokumenata iz nekadašnjih srednjovjekovnih mjesta vjerodostojnosti koji su odredili državopravnu pripadnost područja novovjekovne Slavonije (na temelju te građe objavio je 1880. godine djelo *Nestale mađarske županije*). U međuvremenu je Pesty postao žestokim protivnikom Hrvatsko-ugarske nagodbe, bio je uvjeren da je Deák napravio prevelike i neopravdane ustupke Hrvatima (među ostalim u pitanju Slavonije). U svojim novinskim člancima zahtijevao je poništenje ili korjenitu reviziju Hrvatsko-ugarske nagodbe u korist Ugarske. Članke je 1885. godine objavio u obliku knjige pod naslovom *Sto političkih pisama o Hrvatskoj (Száz politikai levél Horvátországról)*. Pestyjevi radikalni prijedlozi za preobrazbu ugarsko-hrvatskih državnopravnih odnosa nisu naišli na odobravanje vladajućih liberala i premijera Kolomana Tisze, ali su imali odjeka u mađarskoj javnosti, koja je do tada bila uvjerenja da su Nagodbom iz 1868. s Hrvatima riješeni svi problemi. Protumađarski pokret u Hrvatskoj 1883. potvrdio je u dijelu mađarske javnosti Pestyjeve teze o „grešnoj popustljivosti mađarskih političara 1868. godine”.

Dr. sc. Soksevits Dénes

MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest

Pesty Frigyes, a horvát-magyar kiegyezés ellenfele

Pesty Frigyes (Temesvár, 1823. – Budapest 1889.) történész és politikus, több cikluson át parlamenti képviselő volt. Tudományos tevékenységét leginkább a középkori Magyar Királyság történelmi helynevei kutatásának szentelte. Pesty kutatásai során hatalmas anyagot tárt fel, amely részben még életében megjelent, vagy kéziratban maradt, illetve egyes anyagait közel 100 év elmúltával nyomtatták ki. Pesty a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja lett. Történeti kutatásai során nagyon sok hiteleshelyi dokumentumot fedezett fel, amelyek megerősítették az újkori Szlavónia eredeti hovatartozásának tényét (e forrásanyag alapján jelentette meg 1880-ban *Eltűnt magyar vármegyék* című művét). Időközben Pesty a horvát-magyar kiegyezés heves ellenfelévé vált, meg volt győződve arról, hogy Deák indokolatlan és túl nagy engedményeket tett a horvátoknak (többek között Szlavónia kérdésében). Újságcikkeiben a horvát-magyar kiegyezés megsemmisítését, vagy gyökeres átalakítását követelte Magyarország javára. Cikkeit 1885-ben könyv formájában is megjelentette *Száz politikai levél Horvátországról* címmel. Pesty radikális javaslatai a magyar-horvát közjogi viszony átalakítására nem találtak egyetértésre az uralkodó Szabadelvű Pártnál, sem pedig Tisza Kálmán miniszterelnöknél, de erősen hatottak a magyar közvéleményre, amely addig meg volt győződve arról, hogy az 1868-ban a horvátokkal kötött kiegyezéssel minden probléma megoldódott. Az 1883. évi horvátországi magyarelles mozgalom a magyar közvélemény egy részében megerősítette Pesty téziseit a magyar politikusok 1868-ban tett „bűnös engedményeiről”.

prof. dr. sc. Mariann Nagy

Sveučilište Reformirane crkve „Károli Gáspár”, Budimpešta

Uspjeh ili neuspjeh? Gospodarska situacija Hrvatske i Slavonije u Habsburškom Carstvu 1868. – 1914.

Od sredine 20. stoljeća brojni su se povjesničari gospodarstva bavili izračunom u pitanjima na koji se način u pojedinim regijama Carstva odvijao gospodarski rast i razvoj, koliko su nerazvijena područja uspjela dostići i nadoknaditi zaostajanje u razdoblju od nastanka dualizma do Prvoga svjetskog rata. U dijelu hrvatskih i mađarskih povjesničara dugo je bilo uvriježeno da su za nerazvijenost gospodarstva svoje zemlje Hrvati okrivljavali Mađare, a Mađari Austrijance zbog političke nadmoći i nejednakosti koju je generirala politika. No, među povjesničarima obiju zemalja ima i onih koji se nisu služili bazama podataka austrijskih i mađarskih ureda za statistiku polazeći od vrednovanja političkoga sustava, od nacionalno-državnoga poimanja u 19. stoljeću, nego polazeći od geografskih i geopolitičkih datosti, te su upotrebom ekonomskih metoda prikazali uspjehe i neuspjehe prošlosti. Izlaganje prikazuje bitna saznanja međunarodne literature – uključujući hrvatsku i mađarsku – o različitim stupnjevima razvijenosti regija Austro-Ugarske i njihovim uzrocima, odnosno gospodarsku situaciju u Hrvatskoj i Slavoniji uoči Nagodbe, odnosno Prvoga svjetskog rata. Pored toga, napredak koji se odvija modernizacijom hrvatskoga gospodarstva i društva rasvjetljava i preko promjena u zapošljavanju žena, neovisno o tome što je više od polovice žena u Hrvatskoj i Slavoniji, a četiri petine zaposlenih žena radilo u poljoprivredi.

Prof. dr. Nagy Mariann

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest

Kudarc vagy siker? Horvát-Szlavónország gazdasági helyzete a Habsburg birodalomban 1868-1914

A 20. sz. közepe óta jelentős gazdaságtörténészek sora foglalkozott annak kiszámításával, hogy a birodalom egyes régióiban miként alakult a gazdasági növekedés és fejlettség, mennyiben sikerült a fejletlen térségeknek felzárkózniuk és lemaradásukat behozniuk a dualizmus létrejötté és az első világháború közötti időszakban. A horvát és magyar történészek egy részében sokáig közös volt, hogy a horvátok a magyarok, a magyarok pedig az osztrákok politikai túlsúlyát és a politika által generált egyenlőtlenséget okolták saját országuk gazdaságának elmaradottságáért. De mindkét ország történészei között találunk olyanokat, akik nem a politikai rendszer értékeléséből, a 19. századi nemzetállami felfogásból kiindulva hasznosították az osztrák, illetve a magyar statisztikai hivatalok által létrehozott adatbázisokat, hanem a természetföldrajzi, geopolitikai adottságokból kiindulva, közgazdasági módszereket használva tartottak tükröt a múlt eredményeinek és sikertelenségeinek. Az előadás egyrészt bemutatja a nemzetközi szakirodalom – beleértve a horvát és magyar – lényeges megállapításait Ausztria-Magyarország régióinak eltérő fejlettségéről és ennek okairól, valamint Horvát-Szlavónország gazdasági helyzetét a kiegyezés, illetve az első világháború előestéjén. Mindemellett a horvát gazdaság és társadalom modernizációjában történő haladást a nők foglalkoztatottságának változásán keresztül is felvillantja, függetlenül attól, hogy a horvát-szlavónországi nők több mint fele, és az összes foglalkoztatott négyötöde is a mezőgazdaságban dolgozott.

dr. sc. Zdravka Zlodi

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Percepcija Hrvatsko-ugarske nagodbe iz 1868. u kontekstu panslavenske ideje

Slavenofilska kretanja, koja su od druge polovine 18. stoljeća potaknula zbližavanje i homogenizaciju slavenskih naroda izučavanjem jezika, povijesti, kulture i literature Slavena, tijekom 19. stoljeća poprimila su konkretnija i intenzivnija obilježja u okviru razvoja panslavenske ideje (*kulturno i političko* slavenofilstvo). Premda su postojale zamjetne razlike u poimanju (pan)slavizma, a osobito vizije provođenja međuslavenske suradnje, neosporno je da je panslavenska ideja, a nadalje nastojanja da se ona na različite načine provede u djelo, bila svojevrsna okosnica preporodnih kretanja i za Slavene u Monarhiji i za one izvan njezinih granica. Prepoznatljivost i univerzalnost pristajanja uz slavenofilska kretanja u praktičnom se smislu najviše ipak očitovala kod Slavena Monarhije, čije je djelovanje bilo snažno uvjetovano neravnopravnim položajem pojedinih slavenskih naroda u spomenutoj državnoj zajednici, a među takvima je bio i hrvatski narod. S tim u vezi kao dodatni faktor uzajamnosti, ali i homogenizacije dijela slavenskoga svijeta tijekom 19. stoljeća javlja se i čimbenik prepoznavanja zajedničkoga neprijatelja (Nijemci, Mađari), koji potiče težnju nekih Slavena za kulturno-političkim oslobađanjem preko afirmiranja i inzistiranja na rješavanju slavenskoga pitanja u Monarhiji. Politička koncepcija usmjerena na rješavanje slavenskoga pitanja, koja je među ostalim podrazumijevala i državnoteritorijalni preustroj Austro-Ugarske Monarhije, bio je austroslavizam. Iako je taj politički koncept formalno opstao sve do raspada države 1918., stvarna mogućnost za njegovu provedbu otklonjena je već tijekom postrevolucionarnih političkih promjena, zaključno sa sklapanjem Austro-ugarske nagodbe 1867., odnosno Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine. Kakva je bila općeslavenska, a onda i hrvatska percepcija novoga državno-političkoga preuređenja Monarhije tek se djelomično iščitava u izjavi češkoga panslavista Františka Palackog: *Dan kada je proglašen dualizam istodobno je i rodendan panslavizma u njegovu najmanje poželjnom obliku.*

Dr. sc. Zlodi Zdravka

Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb

Az 1868. évi horvát-magyar kiegyezés percepciója a pánszláv eszme kontextusában

A szlavofil mozgalmak, amelyek a 18. század második felétől a szláv népek közelebb jutását és homogenizálását serkentették a szláv nyelvek, történelmek, kultúrák és irodalmak kutatásán keresztül, a 19. század során konkrét és erőteljesebb karaktert kaptak, a pánszláv eszme (*kulturális és politikai* szávbarátság) fejlődésének keretében. Noha szembeötlő különbségek léteztek a (pán)szlavizmus felfogásában, és különösen a szlávok közti együttműködés kivitelezésének elképzelésében, kétségtelen, hogy a pánszláv eszme, és főleg annak a különböző módú megvalósítására irányuló törekvések, egyfajta keretet adtak a különböző újjászületési mozgalmaknak, mind a monarchián belül, mind a monarchia határain kívül élő szlávok számára. A szlavofil mozgalmak felkarolása és támogatása mégis leginkább a monarchiabeli szlávok körében volt népszerűbb, akiknek tevékenységét jelentősen meghatározta az egyes szláv népek, és közülük a horvát nép, egyenlőtlen helyzete az említett államban. Ezzel kapcsolatban jelent meg a szláv világ kölcsönösségének és homogenizálásának kiegészítő tényezőjeként a közös ellenségkép (németek, magyarok) megrajzolása. Mindez erősen serkentette egyes szláv közösségek törekvését a kulturális-politikai felszabadulás iránt, akár afirmáción, akár a szláv kérdésnek a Monarchián belüli megoldásához való ragaszkodásán keresztül. A szláv kérdés megoldására irányuló egyik legfőbb politikai felfogás, amely többek között az Osztrák-magyar Monarchia állami-területi átrendezését is magában foglalta, az ausztróslavizmus volt. Noha e politikai elképzelés formálisan egészen az állam 1918. évi felbomlásáig megmaradt, a kivitelezésének valódi lehetősége már az 1867. évi osztrák-magyar, valamint az 1868. évi horvát-magyar kiegyezés megkötésével megsemmisültek. A Monarchia új állampolitikai átrendezésének a szláv, majd ezt követően a szűkebben vett horvát percepcióját ezzel együtt csak részben ismerhetjük meg František Palacký cseh pánszlávista politikus nyilatkozatából: *Az a nap, amikor kihirdették a dualizmust, egyidőben a pánszlávizmus születésnapja is, annak legkevésbé kívánatos formájában.*

dr. sc. Branko Ostajmer

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Hrvatsko-ugarska nagodba u ideologiji Narodne stranke (1883. – 1903.)

Značenje Narodne stranke u hrvatskoj povijesti druge polovine 19. stoljeća iznimno je veliko, što je očito već iz činjenice da je tijekom 33 godine (1873. – 1906.) bila vladajuća stranka. Jedna od neobičnosti vezanih uz tu stranku jest i ta da ona u razdoblju banovanja Dragutina Khuen-Héderváryja (1883. – 1903.) nije imala službeni politički program, nego se najčešće pozivala na Hrvatsko-ugarsku nagodbu kao na temelj svojega postojanja i djelovanja.

U izlaganju se polazi od različitih programatskih dokumenata Narodne stranke (izborni proglašeni, novinski članci, saborski govori, izvješća Hrvatskoga kraljevinskog odbora) te se nastoji razlučiti utjecaj suvremenih (europskih) političkih ideja na ideologiju Narodne stranke. Drugi je cilj analiza „mađaronskih” stavova u odnosu na ključne probleme koji su izvirali iz različitih tumačenja odredbi Hrvatsko-ugarske nagodbe, a napose se nastoji ustanoviti jesu li ta shvaćanja ostajala nepromijenjena ili su tijekom dva desetljeća uočljive promjene (i ako jesu, koje).

Dr. sc. Ostajmer Branko

Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb

A horvát-magyar kiegyezés a Nemzeti Párt ideológiájában (1883-1903)

A Nemzeti Párt Horvátország 19. század második felének a történelmében hatalmas jelentőséggel bír, ami abból is nyilvánvaló, hogy 33 éven keresztül (1873-1906) vezették az országot. A párttal kapcsolatos egyik szokatlan tény az is, hogy Khuen-Héderváry Károly (1883–1903) bánsága idején nem volt hivatalos politikai programja, hanem leginkább a horvát-magyar kiegyezésre hivatkozott létezésének és tevékenységének alapjaként.

Az előadás a Nemzeti Párt különböző programdokumentumaitól indul (választási kiáltványok, újságcikkek, országgyűlési beszédek, a horvát regnikoláris bizottság beszámolója), és megpróbálja feltárni a kortárs európai politikai eszméknek a Nemzeti Párt ideológiájára gyakorolt hatását. Az előadás továbbá elemezni kívánja a „magyarónoknak” a horvát-magyar kiegyezés cikkelyeinek a különböző értelmezéseiből keletkező, kulcsfontosságú problémák iránti hozzáállását, és különösen arra keresi a választ, hogy ebbéli felfogásukban milyen változások következtek be a kiegyezés évtizedeiben.

**POPIS
IZLAGAČA
ELŐADÓK**

Dr. sc. András Cieger
Institut za povijest Mađarske akademije znanosti
MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest
cieger.andras@btk.mta.hu

Doc. dr. sc. Ladislav Heka
Sveučilište u Segedinu
Szegedi Tudományegyetem
heka@juris.u-szeged.hu

Prof. dr. sc. Róbert Hermann
Vojnopovijesni institut i muzej, Budimpešta
Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest
robogo63@gmail.com

Prof. dr. sc. Željko Holjevac
Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Kara
zholjeva@ffzg.hr
zeljko.holjevac@gmail.com

Dr. sc. Arijana Kolak Bošnjak
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb
akolak@isp.hr

Dr. sc. Stjepan Matković
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb
matkovic@isp.hr

Prof. dr. sc. Mariann Nagy
Sveučilište Reformirane crkve Gáspár Károli, Budimpešta
Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest
nagympecs@gmail.com

Dr. sc. Branko Ostajmer
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet, Zágráb
bostajmer@gmail.com

Dr. sc. Imre Ress
Institut za povijest Mađarske akademije znanosti
MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest
ress.imre@btk.mta.hu

Ádám Schwarzwölder, znanstveni asistent
Institut za povijest VERITAS, Budimpešta
VERITAS Történetkutató Intézet, Budapest
schwadam@gmail.com

Dr. sc. Dinko Šokčević
Institut za povijest Mađarske akademije znanosti
MTA BTK Történettudományi Intézet, Budapest
sokcsevits.denes@btk.mta.hu

Dr. sc. Vlasta Švoger
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet, Záhgráb
vsvoger@isp.hr
vlasta.svoger2@gmail.com

Dr. sc. Jasna Turkalj
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet, Záhgráb
jturkalj@isp.hr

Dr. sc. Zdravka Zlodi
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
Horvát Történettudományi Intézet, Záhgráb
zlodi@isp.hr
zdravkazlodi@gmail.com

Organizacijski odbor / Szervező Bizottság:

Branko Ostajmer
Dinko Šokčević
Vlasta Švoger
Jasna Turkalj

Bilješke / Jegyzetek:
